

Verlag van het ingevolge artikel 5, sub d., j 2 Archiefbesluit 1995, gevoerde driehoeksoverleg tussen het Project Wegwerken Archiefachterstanden namens de minister van Financiën, de minister van Justitie, de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de minister van Verkeer en Waterstaat, de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en het Nationaal Archief met betrekking tot de selectielijst, zoals bedoeld in artikel 2, eerste lid, van het Archiefbesluit 1995, van archiefbescheiden van bovengenoemde zorgdraggers op het beleidsterrein Geldzuivering, over de periode 1942-1986.

Den Haag, juni 2007
drs. R.P. Yap

Inleiding

De voorliggende ontwerp-selectielijst is een selectielijst als bedoeld in artikel 2, lid 1 van het Archiefbesluit 1995 (Stb.1995/671). De lijst heeft de vorm van een Basisselectiedocument (BSD). Een BSD bestaat voor het grootste deel uit een lijst van handelingen. In een BSD wordt op grond van een aantal selectiecriteria aan elke handeling een waardering gegeven, die neerkomt op een selectiebeslissing met betrekking tot de bescheiden die de neerslag van de handeling vormen (B = te bewaren; V = te vernietigen). Het BSD fungeert als nieuw selectie-instrument de minister van Financiën, de minister van Justitie, de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de minister van Defensie, de minister van Economische Zaken, de minister van Verkeer en Waterstaat, de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer op het beleidsterrein Geldzuivering, over de periode 1942-1986.

Er zijn geen bestaande selectielijsten die dienen te worden ingetrokken.

Reikwijdte van dit BSD

Dit BSD wordt thans ter vaststelling aangeboden voor de volgende actoren:

Onder de zorg van de minister van Financiën

- de minister van Financiën (1945-)
- Ambtelijke werkgroep op het departement van Financiën in bezet Nederland inzake voorbereiding geldzuivering (1942-1945)
- Adviescommissie ordening kapitaalmarkt/regeling van het kapitaalverkeer (1945-1946)
- Adviescommissie Smeets, Houwink en Keesing (1946)
- Belastingdienst (1945-)
  - *Belastingdienst
  - *Inspecteur der Belastingen
  - *Ontvanger der Directe Belastingen
  - *Fiscale Recherche
- Agentschap van het ministerie van Financiën te Amsterdam (1948-)
- Directie Grootboeken der Nationale Schuld (1946-)
  - *Directeur Grootboek 1946
  - *Directeur Grootboeken der Nationale Schuld
- Investeringscommissie (1946-)

Onder de zorg van de minister van Justitie

- de minister van Justitie (1945-)
- Raad voor het Rechtsherstel (1947-)

Onder de zorg van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

- de minister van Binnenlandse Zaken (1945-)

Onder de zorg van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
-de minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening (1946-)

Onder de zorg van de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
-de minister van Openbare Werken en Wederopbouw (1946-)

Totstandkoming BSD

Het BSD is gebaseerd op het institutioneel onderzoek dat bij het ministerie van Financiën door P.C.A. Lamboo werd verricht. Dit institutioneel onderzoek resulteerde in het PIVOT-rapport nr. 151, *Geld speelt een hoofdrol. Een institutioneel onderzoek naar het handelen in het kader van de geldzuivering, onderdeel van het financieel-economische en monetaire beleidsterrein waarvoor de Minister van Financiën verantwoordelijk is, 1942-1986*, dat in 2003 werd gepubliceerd.

Het concept-BSD voor de minister van Financiën, de minister van Justitie, de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de minister van Defensie, de minister van Economische Zaken, de minister van Verkeer en Waterstaat, de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer kwam tot stand op 15 maart 2007 en is sindsdien, n.a.v. het besprokene tijdens het driehoeksoverleg, aangepast en aangevuld.

De inhoud van het IO is beoordeeld door:

- mr. P. Bolkestein, hoofd Stafbureau Juridische Zaken, namens het Agentschap van het ministerie van Financiën
- dhr. J. Visser, hoofd Documentaire Informatievoorziening en Facilitaire Zaken, namens het Agentschap van het ministerie van Financiën
- mr. H.J.A. van Son, beleidsmedewerker directie Financiële Markten

Driehoeksoverleg

Het driehoeksoverleg over de concept-selectielijst vond mondeling plaats op 8 mei 2007 bij het ministerie van Financiën te Den Haag.

Het driehoeksoverleg over de concept-selectielijst vond schriftelijk plaats tussen 8 mei 2007 en 15 juni 2007.

Aan het driehoeksoverleg werd door de volgende personen (direct dan wel indirect) deelgenomen:

als vertegenwoordiger van de algemene rijksarchivaris:

- drs. R.P. Yap, medewerker Selectie en Acquisitie, Nationaal Archief

als vertegenwoordiger van de zorgdraggers:

- drs. B. Duizer, BSD medewerker, Project Wegwerken Archiefachterstanden (PWAA)

De inhoud van het BSD, alsmede de voorgestelde waarderingen zijn beoordeeld door:

namens de minister van Financiën:

als beleidsdeskundige:

- mr. H.J.A. van Son, senior beleidsmedewerker directie Financiële Markten

als archiefdeskundige:

- dhr. P.C.A. Lamboo

namens de minister van Justitie:

als beleidsdeskundige:

- mr. L.J. Vogelaar, juridisch adviseur bij de directie Wetgeving

als archiefdeskundige:

- drs. G. Beks, adviseur documentaire informatievoorziening bij de directie Informatisering

Het ministerie van Financiën leverde als primaire zorgdrager tevens de deskundigheid op archief- en beleidsgebied namens de overige secundaire zorgdraggers.

Tijdens het driehoeksoverleg is de volgende procedure gevolgd:

Ter completering van de kennis van de vertegenwoordiger van de algemene rijksarchivaris is een Historisch-maatschappelijke Analyse uitgevoerd. Dr. J. Barendregt, Marktanalist van FBS Bankiers N.V te Amsterdam is bereid gevonden zijn medewerking te verlenen aan dit HMA. Dr. Barendregt is auteur van *The Dutch Money Purge. The monetary consequences of German occupation and their redress after liberation, 1940-1952* en is verbonden geweest aan de Vrije Universiteit, het Tinbergeninstituut en het Nederlands Economisch-Historisch Archief (NEHA). Voorafgaand aan het onderzoek is dr. J. Barendregt het vragenformulier voor het HMA toegestuurd en heeft hij een samenvatting gekregen van context van het beleidsterrein zoals beschreven in het RIO *Geld speelt een hoofdrol. Een institutioneel onderzoek naar het handelen in het kader van de geldzuivering, onderdeel van het financieel-economische en monetaire beleidsterrein waarvoor de Minister van Financiën verantwoordelijk is, 1942-1986*. Op 26 maart 2007 heeft drs. R.P. Yap, medewerker Selectie en Acquisitie van het Nationaal Archief een bezoek gebracht aan dr. J. Barendregt in Amsterdam. Toen is aan de hand van het vragenformulier HMA gesproken over het beleidsterrein Geldzuivering.

Op 3 april heeft dr. J. Barendregt zijn goedkeuring aan het verslag gegeven. De HMA leidde tot de volgende conclusies:

Uit de HMA is naar voren gekomen dat de planning van de naoorlogse geldzuivering aanvankelijk op twee sporen liep: enerzijds waren er de plannen van de regering in ballingschap, anderzijds waren er de studies van de ambtelijke en financiële groepen in het bezette Nederland.

De meningen over hoe de geldzuivering diende te worden uitgevoerd verschilden. In de HMA wordt hierover opgemerkt dat de groeperingen in bezet Nederland veelal een reëlere blik op de situatie hadden.

De geldzuivering werd volgens de HMA ook als hulpmiddel gebruikt voor een zekere vorm van dirigisme door de overheid. Die rol moet niet overdreven worden, maar paste wel in de naoorlogse sfeer, waarin men de wederopbouw van de grond probeerde te krijgen.

Het beleidswerk met betrekking tot de geldzuivering is voornamelijk in de jaren '42-'55 verricht. Veel maatregelen bleven daarna nog van kracht, maar werden verder niet toegepast. In 1986 werd de laatste regelgeving op het gebied van geldzuivering ingetrokken.

De geldzuivering kan verder gezien worden als het financiële onderdeel van de andere zuiveringsmaatregelen van na de oorlog.

Politiek en economisch gezien zorgde de laatste fase van de geldzuivering, de re- en deblokkeringfase, voor enige beroering. Vanuit de politiek, in de persoon van de KVP senator Van den Brink, kwam er kritiek op de dirigistische lage rentepolitiek van bij de geldzuivering werd gevoerd. Vanuit de beleggingswereld, via het beleggingskartel 'Overleg in Beleggingzaken' werd eenzelfde protest gehoord. Ook werden de belastingschijven van de vermogensaanwasbelasting onder druk van de politiek verlaagd. Economisch en maatschappelijk zeer wel te verdedigen, maar in de HMA komt naar voren dat hierdoor echter ook de zogenaamde 'bunkerbouwer' uit de wind werd gehaald.

De belangrijkste overheidsarchieven op dit beleidsterrein zijn volgens de HMA de archieven van Financiën, Economische Zaken, Algemene Zaken en de Nederlandsche Bank. Daarnaast wordt er gewezen op de particuliere archieven van banken en de archieven van de Rijkspostspaarbank en de Post Cheque- en Girodienst, die nauw bij de uitvoering van de geldzuivering waren betrokken.

Belangen ex artikel 2, sub b en c Archiefbesluit 1995

Tijdens het opstellen van het BSD en tijdens het gevoerde driehoeksoverleg is rekening gehouden met de in artikel 2, sub c van het Archiefbesluit 1995 genoemde waarde van de archiefbescheiden als bestanddeel van het cultureel erfgoed en het onder sub d. van hetzelfde besluit genoemde belang van de in de archiefbescheiden voorkomende gegevens voor overheidsorganen, voor recht- of bewijszoekenden en voor historisch onderzoek. Als uitgangspunt van het overleg gold de door het Nationaal Archief gehanteerde selectiedoelstelling, die inhoudt dat de belangrijkste bronnen van de Nederlandse samenleving en cultuur veilig worden gesteld voor blijvende bewaring. Met het te bewaren materiaal moet het mogelijk zijn om een reconstructie te maken van de hoofdlijnen van het handelen van de rijksoverheid ten opzichte van haar omgeving, maar ook van de belangrijkste historisch-maatschappelijke gebeurtenissen en ontwikkelingen, voor zo ver deze zijn te reconstrueren uit overheidsarchieven.

Om op basis van deze selectiedoelstelling tot een waardering van de handelingen te komen, worden zes selectiecriteria toegepast:

Selectiecriteria	
<i>Handelingen die gewaardeerd worden met B(ewaren)</i>	
Algemeen selectie criterium	Toelichting
1. <i>Handelingen die betrekking hebben op voorbereiding en bepaling van beleid op hoofdlijnen</i>	Hieronder wordt verstaan agendavorming, het analyseren van informatie, het formuleren van adviezen met het oog op toekomstig beleid, het ontwerpen van beleid of het plannen van dat beleid, alsmede het nemen van beslissingen over de inhoud van beleid en terugkoppeling van beleid. Dit omvat het kiezen en specificeren van de doeleinden en de instrumenten.
2. <i>Handelingen die betrekking hebben op evaluatie van beleid op hoofdlijnen</i>	Hieronder wordt verstaan het beschrijven en beoordelen van de inhoud, het proces of de effecten van beleid. Hieruit worden niet per se consequenties getrokken zoals bij terugkoppeling van beleid.
3. <i>Handelingen die betrekking hebben op verantwoording van beleid op hoofdlijnen aan andere actoren</i>	Hieronder valt tevens het uitbrengen van verslag over beleid op hoofdlijnen aan andere actoren of ter publicatie.
4. <i>Handelingen die betrekking hebben op (her)inrichting van organisaties belast met beleid op hoofdlijnen</i>	Hieronder wordt verstaan het instellen, wijzigen of opheffen van organen, organisaties of onderdelen daarvan.
5. <i>Handelingen die bepalend zijn voor de wijze waarop beleidsuitvoering op hoofdlijnen plaatsvindt</i>	Onder beleidsuitvoering wordt verstaan het toepassen van instrumenten om de gekozen doeleinden te bereiken.
6. <i>Handelingen die betrekking hebben op beleidsuitvoering op hoofdlijnen en direct zijn gerelateerd aan of direct voortvloeien uit voor het Koninkrijk der Nederlanden bijzondere tijdsomstandigheden en incidenten</i>	Bijvoorbeeld in het geval de ministeriële verantwoordelijkheid is opgeheven en/of wanneer er sprake is van oorlogstoestand, staat van beleg of toepassing van noodwetgeving.

Belangen van de archiefbescheiden voor de overheidsorganen en de recht- en bewijszoekende burger

Bij de handelingen die zijn gewaardeerd voor vernietiging op termijn, is de termijn vastgesteld met het oog op het belang van de archiefbescheiden voor overheidsorganen en voor de recht- en bewijszoekende burger. De beoordeling en vaststelling van de termijnen zijn geschied door de deskundigen van het ministerie van Financiën. De vertegenwoordiger van de algemene rijksarchivaris heeft zich ervan vergewist dat zij gezien hun inbreng en functie inderdaad kunnen gelden als deskundigen.

Belangen van de te bewaren archiefbescheiden voor het historisch onderzoek

In het driehoeksoverleg heeft de vertegenwoordiger van de algemene rijksarchivaris primair de belangen van het historisch onderzoek behartigd. Daarnaast hebben ook de overige deelnemers hun gedachten laten gaan over de vraag op welke wijze het belang van de bescheiden voor later historisch onderzoek in de selectielijst tot uiting zou moeten worden gebracht.

Ingevolge artikel 5, onder e, van het Archiefbesluit 1995 kan neerslag van bepaalde, als te vernietigen gewaardeerde handelingen betreffende personen en/of gebeurtenissen van bijzonder cultureel of maatschappelijk belang, van vernietiging worden uitgezonderd.

Inhoudelijk verslag

Opmerkingen naar aanleiding van historisch-maatschappelijke analyse

De HMA heeft geen aanleiding gegeven tot wijziging van de waardering van handelingen binnen het BSD. De HMA heeft echter wel aanleiding gegeven tot de aanpassingen in formulering en reikwijdte van enkele handelingen. Deze aanpassingen worden in het verslag hieronder verantwoord.

De HMA bracht tevens de rol van particuliere actoren op het beleidsterrein Geldzuivering naar voren. Uit onderzoek bij het Nationaal Archief is gebleken dat reeds zijn verworven het persoonlijk archief van de toenmalig minister van Financiën P. Lieftinck, de toenmalig minister van Terugkeerbeleid J.A.W. Burger en het persoonlijk archief van de voorzitter van de Groep Weyer, Prof. G.A.P. Weyer.

Algemeen

- Tijdens het driehoeksoverleg is geconstateerd dat een groot deel van het archief met betrekking tot de Geldzuivering al voor de inwerkingtreding van de Archiefwet 1995 is vernietigd. Het gaat hier om grote delen van de archieven met betrekking tot de uitvoering van de geldzuivering.

Het ministerie van Financiën heeft vernietigd op basis van de:

-lijst van de te vernietigen archiefbescheiden van het ministerie van Financiën (kenmerk M.M.A./AR-6301 II);

-Voorstel tot incidentele vernietiging van archiefbescheiden van de Generale Thesaurie (waaronder dus ook de directie Binnenlands Geldwezen) goedgekeurd door de Rijksarchiefdienst bij machtiging van 9 januari 1990 (kenmerk CD/RAI/5/1990/MB).

De Belastingdienst heeft vernietigd op basis van de jaarlijkse machtigingen tot vernietiging afgegeven door de Rijksarchiefdienst tot 1993. Dit gebeurde door middel van de Verzamelde Stukken 27 formulieren (VS 27).

De vertegenwoordiger van de algemene rijksarchivaris besluit daarop dat de bescheiden die nog niet zijn vernietigd zo veel mogelijk voor blijvende bewaring moeten worden aangemerkt mede gelet op de toepasselijkheid van bewaarcriterium 6 gezien onderwerp en periode van het beleidsterrein.

- Verder is tijdens het driehoeksoverleg geconstateerd dat de neerslag van een groot aantal handelingen in het verleden al is overgedragen aan het Nationaal Archief.

Het Nationaal Archief heeft ook de volgende archieven met betrekking tot het beleidsterrein Geldzuivering reeds verworven:

-Afdeling Geldwezen; Afdeling Binnenlands Geldwezen; Directie Binnenlands Geldwezen van de Administratie; het Algemeen Beheer der Generale Thesaurie, (1798) 1940-1953 (1964)

-Ministerie van Financiën: Generale Thesaurie: Directie Binnenlands Geldwezen, (1948) 1954-1965

-Ministerie van Financiën: Directie van de Grootboeken der Nationale Schuld: 3% Grootboek 1946, 1946-1982 (1990)

Het feit dat de archieven reeds zijn overgedragen betekent niet dat correlerende handelingen in het BSD kunnen verdwijnen. Mocht er nog archief opduiken dan is, door de (B) waardering van deze handelingen, wel een grondslag voor overbrenging.

- Naar aanleiding van de HMA merkt de vertegenwoordiger van de algemene rijksarchivaris op dat de beleidsvoorbereidende handelingen en enkele uitvoeringshandelingen, zoals het laten slaan van nieuwe munten al voor 1945 werden uitgevoerd. Die handelingen zijn in het BSD echter geperiodiseerd vanaf 1945. Hiermee wordt een aanzienlijke periode overgeslagen. De vertegenwoordiger verandert de periodisering van 1945- naar 1942- voor de volgende handelingen: 4, 9, 10, 15, 16, 17, 18, 21, 23, 24, 26, 27, 28, 31 en 33. Allen gaan akkoord.
- In de HMA wordt ook gesproken over de reblocking van rekeningen in de laatste fase van de geldzuivering. Er werd tot reblocking overgegaan om de geldhoeveelheid te stabiliseren als gevolg van onder andere de gestegen overheidsuitgaven. Die handeling lijkt te ontbreken in het BSD en de vertegenwoordiger van de algemene rijksarchivaris stelt voor hier nieuwe handelingen voor te formuleren. Het ministerie van Financiën stelt echter voor de formulering van de handelingen met betrekking tot deblokkeringen te veranderen in 'de- en reblocking'. Allen gaan akkoord.
- De geldzuivering heeft invloed gehad op een groot deel van de Nederlandse bevolking. De vertegenwoordiger van de algemene rijksarchivaris wil weten in hoeverre dit heeft geresulteerd in de vorming van massabestanden. Het ministerie kan na onderzoek antwoorden dat het enige massabestand, voor zover bekend bij Financiën, met betrekking tot het beleidsterrein Geldzuivering het 3% Grootboek 1946 archief is. Dit archief is al overgedragen aan het Nationaal Archief. Verder is het ministerie met betrekking tot het beleidsterrein, niet bekend met andere massabestanden. Er wordt hierbij ook gewezen op de eerder genoemde vernietiging die gericht was op massabestanden, dit is zeker het geval bij de handelingen van de Belastingdienst.
- Handelingen 41, 164, 116, 166, 188, 199 en 219 betreffen het opstellen van formulieren die gebruikt worden in de uitvoering van de geldzuivering. De vertegenwoordiger van de algemene rijksarchivaris vraagt of de inhoudelijke neerslag met betrekking tot de inrichting van de formulieren niet onder andere handeling valt. Hij doelt hier specifiek op handeling 10, *Het opstellen van instructies en aanwijzingen voor onder hen ressorterende diensten/instellingen/afdelingen en aangesloten leden betreffende de uitvoering van regels betreffende de geldzuivering*. De grondslagen (beschikkingen) vermelden namelijk waar de formulieren aan moeten voldoen. Het ministerie van Financiën antwoordt dat de producten van de deze handelingen alleen de formulieren betreffen. De vertegenwoordiger van de algemene rijksarchivaris stelt voor alleen het eindproduct te bewaren. De vertegenwoordiger van de zorgdragers verandert de waardering in B5 eindproduct, V 10 jaar: overige neerslag. Allen gaan akkoord.
- De vertegenwoordiger van de algemene rijksarchivaris en de vertegenwoordiger van PWAA spreken af dat het gehele concept-BSD wordt nagekeken en verbeterd op redactie en lay-out.

Handelingen

De vertegenwoordiger van de algemene rijksarchivaris stelt voor alle handelingen, met uitzondering van de bovengenoemde handelingen met betrekking tot het vaststellen van formulieren, met B te waarderen gezien de uitgebreide vernietiging die er in het verleden heeft plaatsgevonden van archieven op dit beleidsterrein en gelet op bewaarcriterium 6 gezien onderwerp en periode van het beleidsterrein. Allen gaan akkoord.

De bij het overleg betrokken partijen hebben hun goedkeuring gegeven aan dit verslag.

Bijlage 1:

Historisch-maatschappelijke Analyse Geldzuivering

Beleidsterrein:

Geldzuivering, PIVOT-rapport nummer 151 *Geld speelt een hoofdrol. Een institutioneel onderzoek naar het handelen in het kader van de geldzuivering, onderdeel van het financieel-economische en monetaire beleidsterrein waarvoor de minister van Financiën verantwoordelijk is, 1942-1986* ('s-Gravenhage 2003).

Deskundige:

Als deskundige is aangezocht dr. J. Barendregt, Marktanalist van FBS Bankiers N.V te Amsterdam. Dr. Barendregt is auteur van *The Dutch Money Purge. The monetary consequences of German occupation and their redress after liberation, 1940-1952* (Amsterdam 1993) en is verbonden geweest aan de Vrije Universiteit, het Tinbergeninstituut en het Nederlands Economisch-Historisch Archief (NEHA).

Werkwijze:

Voorafgaand aan het onderzoek is de heer Barendregt het vragenformulier voor het HMA toegestuurd.

Datum:

Op 26 maart 2007 heeft Ruud Yap, medewerker Selectie & Acquisitie van het Nationaal Archief, een bezoek gebracht aan de heer Barendregt te Amsterdam. Toen is aan de hand van het vragenformulier HMA gesproken over het beleidsterrein Geldzuivering.

Interviewer:

drs. R.P. Yap, medewerker Selectie en Acquisitie, Nationaal Archief

Historisch-maatschappelijke Analyse (HMA)

1. Welke ontwikkelingen hebben zich voorgedaan op het beleidsterrein, en wat is het belang daarvan?

Na de oorlog was er volgens de heer Barendregt sprake van een zogenaamde *money overhang*. Dit was een situatie waarin de geldhoeveelheid de waarde van het aanbod in de reële sector van de economie (aanbod van goederen en diensten) in verre mate overtrof. De *overhang* was dermate groot dat de Nederlandse regering gedwongen was monetaire maatregelen te nemen.

Het besef dat er na de oorlog sprake zou zijn van een dergelijk monetair probleem en dat hiervoor oplossingen gezocht dienden te worden, had zowel bij de regering in ballingschap als de ambtelijke top in bezet Nederland postgevat. Er bestonden grote verschillen tussen de voorgestelde plannen van aanpak. Waarbij de heer Barendregt aanmerkt dat naar zijn mening de regering te Londen een vrij amateuristische blik had op de monetaire gevolgen van de bezetting. De ambtenaren in het bezette Nederland hadden in die zin een reëlere blik op de situatie.

Na de oorlog kwamen de feitelijke maatregelen met betrekking tot de Nederlandse geldzuivering tot stand. Als eerste werden de maatregelen doorgevoerd die direct betrekking hadden op het geld en de zuivering van de geldhoeveelheid doorgevoerd (blokkering rekeningen, inname 'oud geld'). Daarop volgden de andere maatregelen welke volgens de heer Barendregt bij de geldzuivering kwamen. In dit kader noemt de heer Barendregt het gebruik van de geldzuivering voor fiscale doeleinden (vermogensaanasbelasting, vermogensheffing ineens). Geld dat zich bevond op geblokkeerde rekeningen was nu eenmaal makkelijker te belasten dan niet-geblokkeerd geld.

Daarnaast heeft de Nederlandse regering ook getracht de geldzuivering te gebruiken voor een soortement dirigisme, voornamelijk in de fase van de deblokkering. Dit streven werd volgens de heer Barendregt ondersteund door het ministerie van Economische Zaken en het Centraal Cultureel Planbureau onder Jan Tinbergen. Dit paste in de sfeer van die tijd. Het idee was dat vooral in de eerste jaren na de oorlog er een behoefte was aan overheidsingrijpen om de wederopbouw van de grond te krijgen. Hier zou de geldzuivering voor gebruikt kunnen worden. Dit streven werd echter na de opvolging van de minister van Handel en Nijverheid Hendrik Vos (voorzitter van een dirigistisch beleid) door minister Huysmans opgeven. Dit gebruik van de geldzuivering is misschien een apart

terrein waar volgens de heer Barendregt nog te weinig aandacht aan is besteed in de geschiedschrijving.

Na deze maatregelen van het blokkeren kreeg men te maken met de maatregelen met betrekking tot het deblokken van de rekeningen.

Het nadenken over de geldzuivering begon al vrij vroeg in de oorlog. De eerste feitelijke maatregelen, het laten slaan van nieuw muntgeld en het laten drukken van nieuw papiergeld, kwamen pas kort voor de bevrijding tot stand. Dit wijt de heer Barendregt aan het relatieve amateurisme van de beleidsmakers te Londen. De studiegroepen in bezet Nederland hadden in dat opzicht de situatie beter begrepen.

Hoewel het beleidsterrein is afgebakend op 1986 werd het daadwerkelijke beleidswerk in de jaren '42-'55 verricht. In 1986 werd de laatste regelgeving op het gebied van de geldzuivering ingetrokken.

2.a. Welke gebeurtenissen / incidenten hebben plaatsgevonden, en in hoeverre zijn deze van belang geweest voor het beleidsterrein (en eventueel aanverwante beleidsterreinen)?

Binnen het beleidsterrein hebben er weinig incidenten plaatsgevonden volgens de heer Barendregt. In Londen was er wel enige discussie over de te nemen maatregelen met betrekking tot de geldzuivering. Minister J.A.W. Burger had hierover andere ideeën dan de toenmalige minister van Financiën Van den Broek. Ideeën die volgens de heer Barendregt financieel juist waren dan de plannen van de verantwoordelijke bewindspersoon. Burger werd echter op een zijspoor gezet. Dit was overigens niet vanwege zijn ideeën over de geldzuivering. Burger was het fundamenteel oneens met het vervolgingsbeleid dat de Nederlandse regering voor ogen stond na de bevrijding.

Minister Lieftinck was degene die uiteindelijk het voortouw zou nemen met betrekking tot de geldzuivering. De noodzaak was dermate hoog dat een sterke minister nodig was. Lieftinck kreeg dan ook een 'carte blanche' (Machtigingsbesluit Geldzuivering). Door de sterke positie was er aanvankelijk weinig tegenstand. Als bijkomende factor noemt de heer Barendregt het feit dat de ministers zich zo weinig mogelijk met elkaars beleid bemoeiden.

Wel kwam er verzet vanuit de Kamer en dat verzet had met het rentebeleid te maken. Lieftinck voerde een laag rentebeleid. Dit was een voortzetting van de vooroorlogse politiek waarbij de rente op bijvoorbeeld overheidsleningen laag was. Dit stuitte op verzet van de institutionele beleggers en, via belangengroepen, van de Kamer. Hier speelde het beleggingskartel 'Overleg in Beleggingszaken' een hoofdrol. De Kamer begon zich ongemakkelijk te voelen bij het idee dat Lieftinck zo onafhankelijk kon opereren.

De minister had lange tijd zijn gang kunnen gaan middels het Machtigingsbesluit Geldzuivering waardoor hij verregaande bevoegdheden had gekregen. Toen de geldzuivering in de fase van de de- en reblockeringen was gekomen ontstond er enige weerstand tegen het optreden van de minister. Enerzijds ontstond er verzet tegen de lage rentepolitiek en de dirigistische elementen van dat beleid en anderzijds waren er klachten over het trage tempo van de de- en reblockeringen. Daarnaast kwam er tegenstand tegen de hoogte van de belastingschijven voor de extra vermogensbelasting.

In de Eerste Kamer werd het verzet geleid door KVP senator Van den Brink, die gesteund door Economische Zaken niet overtuigd was van het nut van de lage rentepolitiek. De markt zou hier meer zijn intrede moeten doen.

Vanuit de hoek van de beleggers werd er geklaagd over het tempo van de deblokkingen. De heer Barendregt meent dat er in dit kader zelfs is gedreigd met een beursstaking.

Over het algemeen genomen was de geldzuivering volgens de heer Barendregt de meest complexe geldzuiveringsoperatie die ooit heeft plaatsgevonden. Dit had te maken met het feit dat het in de ogen van de regering rechtvaardig moest gebeuren. Dit leidde tot een zee van regelgeving, vooral in de uitvoerende sfeer.

Daarnaast gaf de regering zelf te veel geld uit waardoor zij meende zelfs over te moeten gaan tot de reblockering van kapitaal dat al was gedeblokkeerd. Wat leidde tot meer regelgeving en verzet vanuit verschillende belangengroepen.

2.b De geldzuivering had als neven doel ook het zuiveren van zwart geld en daarmee de opsporing van personen die hadden verdiend aan de oorlog. Wat kunt u daar over vertellen?

Als eerste noemt de heer Barendregt het opstellen van nieuwe wetgeving. Dit maakte mogelijk dat de bewijslast met betrekking tot vermogensdelictenopsporing werd omgedraaid: de staat hoefde niet meer te bewijzen dat burgers op een oneerlijke manier aan hun geld waren gekomen. De burger zelf

moest bewijzen dat hij op een eerlijke manier aan zijn geld was gekomen. Deze wetgeving was echter niet exclusief onderdeel van de geldzuivering, maar was onderdeel van de andere zuiveringsmaatregelen van na de oorlog. Bij de uitvoering bleek zij echter toepasbaar bij de geldzuivering.

Een tweede aspect dat in dit kader genoemd wordt genoemd door de heer Barendregt is de hoogte van de heffingstarieven op geblokkeerd geld. Die tarieven vielen, onder druk van de Kamer, veel lager uit. Binnen dit aspect van de geldzuivering had het parlement een zeer matigende invloed. Als voorbeeld noemt de heer Barendregt de casus waarin de regering aanvankelijk een bunkerbouwer, die zijn winst had omgezet in bijvoorbeeld huizen, 90% belasting wilde laten betalen, maar uiteindelijk onder druk van het parlement minder hief. De opbrengst van die extra vermogensheffingen was dan ook lager dan de regering had verwacht.

3. Welke individuen / groepen zijn van belang geweest op het beleidsterrein (en eventueel aanverwante beleidsterreinen) en waarom?

- Minister van Financiën J. Van den Broek: was minister in ballingschap en deed de eerste voorstellen met betrekking tot geldzuivering.
- Minister van Financiën P. Lieftinck: hij was de motor achter de geldzuivering en had een zeer zelfstandige positie.
- Minister van zonder portefeuille, belast met het terugkeerbeleid J.A.W. Burger: voerde oppositie tegen het voorgenomen saneringsbeleid van minister van den Broek.
- Leden van de studiegroepen over geldsanering tijdens en na de oorlog:
  - Groep Weyer: Prof. G.A.P. Weyer, M.W. Holtrop, Prof. Koopmans, G.A. Kessler Sr. en Jr., S. Posthuma.
  - Groep Verrijn Stuart: J.P. van Tienhoven, Prof. G.M. Verrijn Stuart en W. Cnoop Koopmans.
- W.H. van Leeuwen: was lid van de Verrijn Stuart groep, maar ook tijdens de geldzuivering actief als lobbyist voor belangengroepen die bezwaar maakten tegen het tempo van de deblokkeringen. Was directeur van de Twentsche Bank.
- topambtenaren van het ministerie van Financiën die tijdens de bezetting in het geheim de naoorlogse geldsanering voorbereidden: thesaurier-generaal J. Ridder, Albarda en Van den Vries. Zij waren ook de auteurs van het Financieel Noodbesluit.
- J.R.M. van den Brink: Eerste Kamerlid dat verzet bood tegen de rentepolitiek van Lieftinck in het kader van de geldzuivering.

4. Welke organisaties zijn van belang geweest op het beleidsterrein (en eventueel aanverwante beleidsterreinen) en waarom?

- Ministerie van Financiën: primaire wetgever en uitvoerder van de geldzuivering
- Ministerie van Justitie: coauteur wetgeving op het gebied van de geldzuivering
- Beleggersfront / Overleg in Beleggingszaken: belangengroep en kartel van institutionele beleggers hadden vooral bezwaren tegen de trage afhandeling van de deblokkering en de lage rentepolitiek
- Hoofdgroep Industriehandel en Banken

5. In hoeverre mag verwacht worden dat de informatie met betrekking tot de op grond van bovenvermelde vragen als belangrijk te kwalificeren onderwerpen alleen kan worden aangetroffen in de overheidsarchieven m.b.t. het beleidsterrein of dat deze wellicht ook elders te vinden is?

- De archieven van de Nederlandsche Bank
- De archieven van het ministerie van Financiën:
  - archieef van de Generale Thesaurie
  - archieef van de directie Binnenlands Geldwezen
- De archieven van het ministerie van Economische Zaken:
  - Directoraat Industrie
- De archieven van het ministerie van Algemene Zaken
- De archieven van het ministerie van Economische Zaken:
  - Directoraat Industrie
- Het archief van het Centraal Bureau voor de Statistiek

- Londense archieven van het ministerie van Financiën in ballingschap
- Particuliere archieven van de eerder genoemde belangrijke personen voor zover deze er zijn: de heer Barendregt heeft hier wel naar gezocht, maar niet veel over gevonden.
- Archieven van de particuliere banken, evenals de archieven van de Rijkspostspaarbank en de Post Cheque- en Girodienst. Zij waren natuurlijk nauw betrokken bij de geldzuivering, maar voerden hier niet de regie over.

6. In hoeverre is het noodzakelijk om nog andere deskundigen over deelaspecten van het beleidsterrein te raadplegen en wie zou daar het beste voor benaderd kunnen worden?

De heer Barendregt weet dat er door het DNB onderzoek is verricht naar geldzuivering. Hij denkt echter dat dit meer in het kader is geweest van eventuele financiële advisering dan historisch onderzoek. Hij noemt in dit kader de heer W. van Thoor.

7. Is er eventueel nader (literatuur-) onderzoek noodzakelijk?

De heer Barendregt adviseert voor naslagwerk de literatuurlijst van zijn boek te raadplegen. Zijn bijlagen gaan in op de toestand bij de Nederlandse banken tijdens de geldzuivering en het toezicht door de Centrale Accountantsdienst en de problemen die er bestonden bij de Rijkspostspaarbank en de Post Cheque- en Girodienst. Dat zou eventueel voor nader onderzoek naar de gevolgen van de geldzuivering interessant kunnen zijn. Dat zijn zaken die horen bij een geldzuivering.

De pogingen om een zekere vorm van dirigisme te kunnen uitoefenen komen voort uit de ideeën van de econoom en Nobelprijswinnaar Jan Tinbergen directeur van het pas opgerichte Centraal Plan Bureau (CPB) en de minister van Handel en Nijverheid Hendrik Vos. Het idee was dat vooral in de eerste jaren na de oorlog er een behoefte was aan overheidsingrijpen om de wederopbouw van de grond te krijgen. Hier is nog weinig onderzoek naar verricht. De geldzuivering was hierbij echter hooguit een tijdelijk hulpmiddel bij de pogingen van de regering om de economie en vooral het uitgeven van de schaarse deviezen te reguleren. Naast sturing uit idealistische overwegingen, was ook het gebrek aan deviezen een belangrijk motief om te sturen (sturen uit realistische overwegingen).